

В В

В В

В

УДК 811:372.091.33-028.17

ПОЗААУДИТОРНА РОБОТА ЯК СПОСІБ НАВЧАННЯ АУДІЮВАННЯ

Домніч С.П., Селіна І.Л. (Харків)

Стаття присвячена позааудиторній роботі як одному із способів навчання аудіювання. Подано визначення понять позааудиторної роботи та рецептивного виду мовленнєвої діяльності – аудіювання. Розглядаються функції позааудиторної роботи та мовні механізми, що допомагають реалізувати комунікативні потреби студентів у аудіюванні в соціально-культурній сфері та у сфері повсякденного спілкування.

Ключові слова: позааудиторна робота, аудіювання, мовленнєва діяльність, мовні механізми.

Домніч С.П., Селіна І.Л. Внеаудиторная работа как способ обучения аудированию. Статья посвящена внеаудиторной работе как одному из способов обучения аудированию. Даются определения понятий внеаудиторной работы и рецептивного вида речевой деятельности – аудирования. Рассматриваются функции внеаудиторной работы и речевые механизмы, помогающие реализовать коммуникативные потребности учащихся в аудировании в социально-культурной сфере и в сфере повседневного общения.

Ключевые слова: внеаудиторная работа, аудирование, речевая деятельность, речевые механизмы.

Domnich S.P., Selina I.L. Extra-curriculum Work as a Means of Teaching Listening. The article is devoted to extra-curriculum work as one of the means in teaching listening. Certain definitions of extra-curriculum work and a receptive type of the communicative activity – listening are given. The functions of extra-curriculum work and speech mechanisms for implementing students'

communicative skills in the process of listening in social and cultural spheres as well as in the sphere of daily communication are examined in the article.

Key words: extra-curriculum work, listening, communicative activity, speech mechanisms.

Останнім часом як на підготовчому, так і на основному (поглибленому) етапах навчання іноземних студентів російської мови поряд з аудиторною роботою велику увагу приділяють і позааудиторній роботі. Позааудиторна робота – це робота зі студентами поза розкладом аудиторних занять. Вона передбачає участь іноземних студентів у вечорах відпочинку, у тематичних уроках-концертах, зустрічах із цікавими людьми, перегляді фільмів, вистав, а також проведення екскурсій історичними місцями країни чи міста тощо. Позааудиторна робота є значним резервом навчання й засобом досягнення цілей навчання: практичної, загальноосвітньої, виховної [1: 48]. Актуальність розгляду питання, зазначеного у назві статті, пояснюється тим, що позааудиторна робота з іноземними студентами завжди спрямована на навчання мовного спілкування. Вона передбачає “сприйняття – опрацювання – повідомлення” інформації [2], тому головну увагу під час підготовки позааудиторних заходів із студентами-іноземцями приділяють формуванню мовних навичок і умінь, мовленнєвій діяльності, що становить активний, творчий, цілеспрямований процес сприйняття, розуміння й породження інформації, опосередкований мовною системою та обумовлений ситуацією і предметом спілкування [3].

У процесі підготовки до позааудиторних заходів відбувається те, що пов’язує студентів та викладачів і допомагає будувати взаємини, досягати мети, заснованої на міжкультурному спілкуванні, тобто на “міжкультурній комунікації”. Тому у цьому випадку найбільш продуктивною формою реалізації комунікативних актів є усна форма, що містить аудіювання й говоріння. Мета статті – показати зв’язок позааудиторних заходів і навчання аудіювання.

Навчання усного мовлення розглядають як комплексний процес, тобто аудіювання й говоріння об’єднані всередині мовленнєвого акту усного спілкування. Процес аудіювання протікає у внутрішньому плані, супроводжується складною розумовою діяльністю, напруженою роботою пам’яті, у результаті чого реципієнт (слухач) приходиться до

певних висновків. У цій ситуації об'єктом аудіювання є усне повідомлення іншої особи, а предметом – зміст цього повідомлення. Таким об'єктом аудіювання під час проведення позааудиторних заходів як на підготовчому, так і на основних факультетах університету, є виступи студентів в тематичних уроках-концертах (на підготовчому факультеті – *“Давайте познайомимся!”*, *“Україна – страна, где я живу и учусь”*, *“Новый год в Украине”*, *“Мы уже говорим по-русски...”* [4]; на основних курсах університету – *“День первокурсника”*, *“Природа – поэзия души”*, *“Праздник поэзии”* (в межах конкурсу читця), *“Выпускной вечер”* та ін.), також повідомлення екскурсоводів в музеях (історичному, художньому) і містом, а предметом аудіювання є та інформація, яку вони відтворюють для слухачів. У цьому випадку прийом повідомлення під час аудіювання, зорового сприйняття картинки, фільму, предмета (мета рецепції) реалізується не тільки в розумінні, а й у низці випадків у відтворенні чужої, сформульованої у висловленні думки [1: 289]. У процесі сприйняття й розуміння усного російського мовлення іноземні студенти змушені долати безліч труднощів, що мають істотний вплив на аудіювання. Умовно їх можна об'єднати у три групи: 1) чинники, що характеризують умови спілкування, пред'явлення інформації та ступінь участі реципієнта в мовленнєвому акті комунікації (під час проведення екскурсій студенти слухають, а потім ставлять запитання екскурсоводів); 2) особливості висловлювання (повідомлення) – під час обговорення кінофільмів, спектаклів, виставок тощо; 3) сформованість мовленнєвих навичок і умінь в аудіюванні іноземних учнів (від діалогів у сценках на підготовчому факультеті до виступів з монологами на концертах, присвячених Дню факультету тощо).

Розуміння змісту усного повідомлення може відбуватися, якщо слухач одночасно долає труднощі аудіювання, уміє отримувати потрібну інформацію, при цьому не усвідомлюючи мовну форму запропонованого висловлювання (слухання номерів на концерті або екскурсійної програми тощо) і здійснюючи цей процес синхронно з однократним його пред'явленням у мовленнєвому акті (під час обговорення концертів, виставок, а також як під час екскурсій, так і після них у процесі формулювання запитань з наступним коментарем). Справжнє розуміння повідомлення може відбуватися тільки в тому випадку, якщо студенти розуміють не тільки значення деяких слів і

висловів, але і його зміст. Аудіювання – це складний вид мовленнєвої діяльності, що містить мовні дії, операції, вміння та навички, формування яких вимагає тривалого тренування і практики.

У цьому випадку позааудиторна робота і є помічником іноземних студентів. Вона доповнює аудиторну роботу, що забезпечує можливість здійснювати комунікацію в навчально-професійній сфері й виконує функції, які допомагають реалізувати комунікативні потреби студентів у аудіюванні в соціально-культурній сфері та сфері повсякденного спілкування. Для того, щоб кожен позааудиторний захід (тематичний урок-концерт, екскурсія в Музей історії ХНУ ім. В.Н. Каразіна, екскурсія в Історичний або в Художній музеї міста, пішохідна екскурсія містом або екскурсія Кримом (палацами та пам'ятними місцями) відбувся за більш сприятливих умов для аудіювання студентів, необхідно здійснювати підготовчі аудиторні заняття з тієї чи іншої теми.

Слід урахувати те, що цілісність і динамічність процесу аудіювання забезпечується роботою таких мовних механізмів, як: механізм оперативної пам'яті, механізм імовірнісного прогнозування, механізм довгострокової пам'яті, механізм осмислювання.

Усі ці мовні механізми вже сформовані в іноземних студентів рідною мовою, але їхня “дія механічно не переноситься на засвоєння іноземної мови, унаслідок чого необхідно розвивати їх у процесі навчання російської мови” [5: 187].

Так, слухаючи презентацію будь-якої екскурсії (як містом, так і залами музею), іноземні студенти, щоб повністю утримати в пам'яті всю інформацію, повинні зрозуміти всю звукову послідовність слів, з яких складаються представлені повідомлення. Чим коротші пропозиції, тим легше їх утримати у свідомості, і навпаки, чим вони довші, тим важче утримати їх у пам'яті. Це також справедливо й під час аудіювання мовних повідомлень (виступи на уроках-концертах, під час обговорення кінофільмів, спектаклів і т. ін.). Для цього і слід розвивати механізм оперативної пам'яті, що сприяє утриманню в пам'яті сприйнятої інформації. Для його розвитку на підготовчих заняттях до позааудиторних заходів необхідно цілеспрямовано пропонувати іноземним студентам виконати такі вправи: 1) прослухайте низку слів, словосполучень і повторіть їх (за тематикою певного позааудиторного заходу):

Харьков: Харьковский университет, учебные заведения города, улицы города, центральные улицы города, памятники города, здания города, театры города та ін. 2) прослухайте речення, групу речень і повторіть їх; 3) прослухайте низку речень (повторити їх двічі) і встановіть, яке речення під час повторного пред'явлення було додано або опущено; 4) прослухайте аудіотекст (двічі) і визначте, яка інформація була додана або опущена під час повторного пред'явлення. Механізм імовірнісного прогнозування відіграє велику роль в осмисленні усного мовлення. Він забезпечує ефективність аудіювання. У мовному спілкуванні цей механізм здійснює випереджальне відображення діяльності. Так, у процесі підготовки іноземних студентів до слухання екскурсії необхідно приділяти велику увагу: – формуванню прогностичних умінь та механізму прогнозування на різнорівневому вербальному матеріалі (грунтується на правилах орфографії, граматики й контексту: використовувати слова і словосполучення з властивими їм валентностями (здатність дієслів поєднуватися з іменниками та його еквівалентами) і синтаксичними зв'язками (*являются – чем; строят – что, где, когда; построен (-а, -о, -ы) кем, когда; основать – что, где, когда; основан – где, кем, когда; появится – где, когда; возникнут – где, когда* тощо);

– граматичні структури речення (*что это что – Улица Сумская – центральная улица города; что является чем – Площадь Свободы является главной площадью города; что появилось (возникло) где – Она появилась (возникла) в начале XX века* і т.ін.);

– смислове та лінгвістичне членування тексту (презентація прогнозованого тексту екскурсії залежно від його типу – повідомлення, розповідь, опис або аудіотекст змішаного типу; його читання й поділ на смислові частини).

Оперативна пам'ять і розподіл прогнозування у процесі аудіювання забезпечують “синтез в одночасності” [2], що є необхідною умовою розуміння мови.

Для розвитку випереджального сприйняття можна рекомендувати такі вправи: 1) прослухати частину речення й закінчити його (*Харьков – это не только научный, но и...*); 2) прослухати заголовок повідомлення й визначити можливий його зміст (“*Харьков исторический*”, “*Харьковский университет*”, “*Дворцы Крыма*”);

3) прослухати частину тексту й запропонувати варіант його закінчення; 4) прослухати повідомлення й визначити за контекстом значення нових слів (*императорский университет – Харьковский университет долгое время назывался императорским, так как находился во власти царя (императора); авиационный завод – В настоящее время этот завод выпускает современные самолеты*); 5) прослухати середину й кінець тексту, визначити його початок тощо. Механізм довготривалої пам'яті уможливує застосування отриманих знань про значення слів і словосполучень у процесі спілкування. Саме завдяки роботі довготривалої пам'яті під час слухання презентації екскурсії або виступу артиста тощо, тобто під час аудіювання відбувається впізнавання слів, розуміння структури речення, його сенсу.

Механізм осмислювання сприяє заміні слів почутого висловлювання своїми словами або відповідними поданнями. Для того, щоб процес перефразування міг відбутися, необхідно навчати іноземних студентів використовувати в мовленні синонімічні граматичні структури (не тільки дієслівні, але й іменні конструкції), а також навчати вміння перефразувати почуті речення. Для формування механізму еквівалентних заміни можна використовувати такі вправи: 1) прослухати текст і передати його в максимально стислій формі (текст презентації екскурсії музеєм ХНУ (текст “*Харьковский университет*”); текст екскурсії Харковом (текст “*Харьков – исторический и культурный центр Украины*”) або повідомлення “*Праздник поэзии*” і т. ін.); 2) прослухати текст і дати йому назву; скласти план до тексту, конспект; 3) прослухати текст і сформулювати основну його ідею тощо. Такий процес перефразування або еквівалентної заміни одних слів тексту іншими знаходить своє відображення під час діалогу-розпитування, діалогу-повідомлення, діалогу-спонукання, як під час екскурсії, так і після неї. Якщо виголошений текст був зрозумілий студентами, то здійснюється перехід від зовні виражених повних слів і висловів до загального змісту повідомлення, тоді й досягається успіх у проведенні цього позааудиторного заходу.

Під час проведення позааудиторних заходів велике значення мають умови пред'явлення інформації. Так, на сприйняття повідомлень впливають виразність, гучність вимови, вміння мовця правильно

інтонаційно виділяти смисловий предикат, уміння поставити наголос, зробити паузу. Разом з цими мовними механізмами також на реципієнтів (слухачів) під час аудіювання впливають і психічні чинники, такі, як спрямованість уваги, сам процес розуміння й запам'ятовування інформації, що декодується. Велику роль відіграє тривалість пред'явлення інформації, тому у процесі підготовки до позааудиторних заходів, наприклад, концерту, організатор повинен послідовно продумати кожен виступ артиста, презентацію того чи іншого висловлювання або музичного номера. Як стверджують дослідники й багато хто з науковців-психологів, кожен виступ має тривати не більше 2–3 хвилин, оскільки тривалість звучання негативно впливає на процес сприйняття й розуміння усного мовлення. Сам урок-концерт не повинен тривати більше однієї пари (а для початківців тривалість звучання може бути доведена лише до 40 хвилин). Під час навчання аудіювання необхідно навчити студентів зосереджувати увагу на основному змісті висловлювання, формувати вміння розуміти зміст мовного повідомлення.

Велике значення у процесі підготовки до позааудиторних заходів має правильна настанова від викладача [5: 189]. Настанова повинна бути посиленою для учнів. Перед будь-якою екскурсією, тематичним уроком-концертом або перед повідомленням викладач повинен сказати студентам: *“Сегодня мы отправляемся на экскурсию в музей истории университета. Слушайте экскурсовода. Вы должны понять, о чем он будет рассказывать”* або *“Сейчас вы будете слушать текст. Вы должны понять, о чем рассказывается в этом тексте (кто его главный герой, какова главная идея этого текста”* і т.ін.). Серед чинників, що полегшують процес аудіювання під час проведення позааудиторних заходів, слід виділити наявність візуальної (зорової) опори. “Це поняття, – як зазначає Соболева Н.І., – має об'єднувати не тільки відеофільми, діафільми, картини, плакати, малюнки, фотографії, а й такі екстралінгвістичні засоби, як жести, міміку обличчя мовця” [5: 190]. Як засвідчила багаторічна практика, у процесі підготовки та проведення різних тематичних уроків-концертів треба готувати студентів до виходу на сцену, використовуючи не тільки лексичні засоби семантизації, а й за допомогою міміки і жестів пояснювати їм ті чи інші семантично значущі слова, словосполучення, поняття. Тільки

завдяки всім видам візуальної наочності досягається вагомий результат, і тільки тоді аудіювання відбувається на належному рівні, коли учасники концерту використовують їх повною мірою.

Таким чином, позааудиторна робота є одним із способів навчання аудіювання у зв'язку з тим, що всі позааудиторні заходи спрямовані на смислове сприйняття усного повідомлення й розуміння змісту висловлювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г. Словарь методических терминов: теория и практика преподавания языков / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – СПб. : Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Жинкин Н.И. Механизмы речи / Н.И. Жинкин. – М. : АПН РСФСР, 1958. – 378 с.
3. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя. – М. : Рус. яз., 1989. – 219 с.
4. Назаретян И.Н. Реализация творческих способностей иностранных студентов как средство познания и приобщения к русско-украинской культуре (из опыта работы с иностранными студентами) / И.Н. Назаретян, С.И. Гиль, О.В. Рева // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: Тези ХУ Міжнар. наук.-практ. конф. 2-4 червня 2011 року. – Х. : Вид-во ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С. 237-240.
5. Соболева Н.И. Обучение аудированию русской речи: I сертификационный уровень / Н.И. Соболева // Традиции и новации в профессиональной деятельности преподавателя русского языка как иностранного : учеб. монография / под общ. ред. С.А. Хаврониной, Т.М. Балыхиной. – М. : Рос. ун-т дружбы народов, 2002. – С. 184-194.